

Генерал-мајор авијације **МИЛИЈА СТАНИШИЋ**

ИНИЦИЈАТИВА СТАРЕШИНА

Савремена војна теорија је у највишем степену сагласна с тим да улога и значај иницијативе све више расту, с обзиром на то да ће евентуалан будући рат бити тоталан, дуготрајан и уништавајући, да ће се изводити на много већим просторствима и са изразитим карактеристикама правог маневарског рата. Отуда потреба да се иницијатива људи у рату свестрано изучава, а посебно њен најважнији вид — иницијатива старешинског кадра, са циљем да се сагледају сви битни фактори који утичу на њену појаву и развијање.

Иницијатива у армији је она снага коју чини способност и навика војника и старешина на свим степенима да самостално дејствују у духу директива и наређења претпостављених — и ван њихових оквира кад год ситуација захтева — предузимајући све оне мере и поступке који најбоље одговарају конкретним условима у којима се ради и бори, свесно примајући одговорност и максимално мобилишући свест људи и сва материјална средства.

Потреба за иницијативом у армији у првом реду и највећим делом проистиче из природе и карактера оружане борбе. Борбене радње одвијају се у условима који се претходно не могу у потпуности сагледати и предвидети. Промене су у рату брзе и нагле, а виши штабови најчешће нису у стању да имају увек и на читавом фронту тачан преглед ситуације. Све те сложене услове и обрте није могућно подврћи постојећим правилима и претходним плановима. За њихово успешно савлађивање неопходно је располагати старешинама које су способне да брзим доношењем противмера и одлука непосредно решавају новоискрсле проблеме.

Многобројни задаци мирнодопске изградње и припреме армије за рат такође траже иницијативне старешине. Законима, прописима, плановима и програмима, директивама и наређењима не може се у целини предвидети и обухватити живот који тече у армији, нити они могу у потпуности одговорити конкретном стању сваке поједине јединице и разноврсним условима њеног живота и рада. Зато је и максималну реализацију свих планова и наређења могућно очекивати само ако се располаже кадром који наређења стваралачки спроводи у живот, смело искоришћавајући све снаге и средства за постизање крајњег успеха.

Многобројни су услови и фактори који утичу на појаву и развој иницијативе у армији. Међу њима се, по свом значају, нарочито истичу: карактер рата, борбени морал, начин борбених дејстава, јединство погледа старешинског кадра, васпитање и обука. Иако они испољавају свој утицај на иницијативу ускупно и у међусобној повезаности, размотрићемо их појединачно, са циљем да целу материју свестраније анализирамо и да дођемо до што већег броја поузданих закључака.

Утицај карактера рата на иницијативу

Карактер рата опредељен је друштвено-економским оквирима у којима се одвија и циљевима за које се води. Са своје стране, пак, он утиче на физиономију рата у целини, а посебно на субјективни (људски) фактор, на његову моралну снагу и вештину ратовања.

Свестран, снажан и директан утицај испољава карактер рата на развијање свести људи (политичке, патриотске, моралне) која се манифестује убеђеношћу народних маса у неопходност и праведност рата који воде, као и њиховом вољом, активношћу, умешношћу и енергијом да се у борби издржи и победи.

Појавом масовних армија, наоружаних разноврсном и многобројном ратном техником, знатно је порастао удео свести маса у изградњи неопходних економских, морално-политичких и војно-техничких услова за вођење рата.

Улога друштвене свести добила је изванредан значај у ослободилачком и револуционарним ратовима који у најновијој епохи развоја људског друштва дају битан печат рату као друштвеној појави.

Циљеви ослободилачких и револуционарних ратова одговарају објективним захтевима друштвеног развитка и доводе до одлучујућих друштвених промена. Радикалност и прогресивност циљева рата омогућују најшире учешће маса у борби и максимално мобилисање економских и моралних снага земље. На бази политичких циљева рата, за чије су остварење масе животно заинтересоване, развија се код њих ентузијазам за борбу који дејствује као основна покретачка снага за развијање хероизма, одлучности, издржљивости и самоиницијативе.

Унутрашњи односи ослободилачких и револуционарних армија, битно се разликујући од односа у армијама које воде неправедан рат, веома позитивно утичу на развијање иницијативе. Старешине и борце дубоко прожима и повезује јединство општих интереса за које се боре, а поред тога, у тим армијама се рађају сасвим нов поглед и однос према слободи и правима личности. Све то утиче на формирање здраве и снажне средине у којој влада дух узајамног поверења, поштовања и другарства, који код појединаца развија силан полет и вољу за борбом и победом — а то увек претставља најплодније тле на коме ниче прегалаштво, самопрегор, активност и стваралаштво.

За развијање иницијативе од посебног је значаја што руководећа снага ослободилачких и револуционарних ратова свим средствима потстиче иницијативу маса и појединаца, свесна чињенице да у тој снази лежи једно од битних преимућстава над агресором, односно над владајућом класом кад је у питању извођење социјалне револуције. При томе је требало одбацити све оне раније концепције и у суштини реакционарне теорије које су третирале човека као најобичније средство борбе, и прихватити гледиште да је сваки човек у борби активан чинилац од чије свести, воље и умешности зависи њен исход.

Све је то утицало да се иницијатива у овим ратовима јављала, мање или више, као масовна појава. То је убедљиво показала ратна пракса нашег НОР-а, Грађанског и Отаџбинског рата Црвене армије, борба народноослободилачке армије Кине, борба народа Индокине, Алжира итд.

Поставља се питање да ли ће и у евентуалном будућем сукобу друштвено-политички карактер рата имати такав утицај на појаву и развој иницијативе.

Према ономе што је данас могућно сагледати кад је реч о будућем рату — о његовој тоталности и далеко већој уништавајућој снази ватре и удара — логично је претпоставити да ће он захтевати далеко већа напрезања народа и армије и њихово још чвршће морално-политичко јединство. Могло би се без претеривања рећи да никада раније исход борбе и рата у целини није толико зависио, као данас, од свести људи, од њихове моралне снаге и воље за победом. Земље и армије које се боре и бориће се за мир и које ће се супротставити агресору објективно ће имати широке могућности за постизање високог степена морално-политичког јединства, што ће имати одлучујући значај за вољу, издржљивост, умешност и иницијативу у борби сваког борца и старешине.

Борбени морал и иницијатива

Успех у рату зависи поред осталих фактора и од борбеног морала народа и армије.

Карактер друштвено-економских односа претставља само општи оквир за изградњу борбеног морала. Борбени морал, као специфичан облик свести људи у борби, зависи и од читавог низа других фактора, као што су: убеђеност маса у неопходност рата; ефикасност сопствене доктрине и војне организације; утицај старешина, борбених традиција, властитих и савезничких успеха итд. — а поред свега тога, он се формира и његов квалитет се мери у непрекидној борби са противником. Зато борбени морал армије (јединице) није константна величина, већ је под утицајем стварности подложен чешћем мењању, што командама намеће задатак да непрекидно и активно раде на његовом развијању.

Висок борбени морал мобилише и активира свест, вољу и енергију појединаца, а непосредно у борби може да одигра одлучујућу улогу.

Јединица чврстог борбеног морала испољава висок степен активности у извођењу борбених дејстава. Њој се могу постављати пресудни циљеви и задаци, јер је спремна да у борби примењује смеле и одлучне маневре.

Старешина високог борбеног морала увек је спреман да доноси одважне одлуке, предузима дејства која ће противника најчешће изненадити, и тиме ствара услове да истргне иницијативу из руку непријатеља и да му наметне своју вољу.

Ратно искуство нам говори да су армије које су водиле прогресивне ратове имале објективне могућности да борбени морал подигну и одрже на вишем нивоу него агресор.¹⁾ Из таквог морала се рађала масовна иницијатива старешина и војника.

Природно је што је само човек високог борбеног морала у стању да у најтежим животним условима (у оружаном борби) испољи максималну активност, спремност и вољу да и по цену живота истраје у борби до победе.

Ако из тог аспекта посматрамо утицај борбеног морала на иницијативу у будућем рату, логично је претпоставити да ће он за њу и надаље бити од одлучујућег значаја.

Највероватније је да ће усложњавање општих услова вођења рата и пораст његове жестине још више подићи удео борбеног морала у вођењу борбених дејстава. Поред тога, ако се анализирају уништавајуће могућности атомског и осталог савременог наоружања, долази се до закључка да се многобројне тешкоће и велике опасности у боју могу преодолети и савладати само непрекидном активношћу, под којом се у новим условима ратовања, у првом реду, подразумева способност да се дејствује иницијативно. Активан у сложеним ситуацијама борбе може да буде само човек који поседује непоколебљиву вољу за победом.

Утицај начина вођења борбе на иницијативу

Пратећи појаву иницијативе у току историје ратова, увек је, и наново, сусрећемо у вези са начином извођења борбених дејстава и зависности од њега, а тај се начин стално развија и мења.

У ранијим историским епохама ратовања нису постојали објективни услови за развијање иницијативе у значајнију снагу. Релативно мале армије са скромним средствима ратне технике, уска простроства на којима су се изводила борбена дејства, као и краткотрајност одлучујућих битки нису погодновали да се иницијатива у оружаном снагама развије од врха до дна.

Ступањем националних армија на ратну позорницу ствари су се у том погледу почеле битно мењати, јер су услови вођења борбе на

¹⁾ Новија историја бележи и такве случајеве да је државном руководству успело захваљујући одређеним историско-друштвеним условима и неким другим факторима убедити сопствене масе у оправданост рата који је био неправедан, и да изграде врло добар борбени морал у својим армијама (Немачка, Јапан).

већим просторствима и са многобројном ратном техником захтевали већу активност, самосталност и иницијативу у борби.

Проучавајући утицај извођења борбених дејстава на иницијативу у периоду Другог светског рата и непосредно иза њега — а то је период који је данас најзанимљивији са становишта извлачења искустава — запажа се да постоје крупне разлике између армија које су водиле класичне фронталне ратове, и оних које су водиле свенародни партизански рат.

Одређени друштвено-економски и војно-технички услови, као и конкретан однос према противнику, наметали су армијама које су водиле т.зв. фронталан рат захтев да методе и форме извођења боја и операције подреде потребама таквог рата који се, поред осталог, карактерисао високим степеном централизације, како при употреби снага и средстава, тако и у организовању и извођењу борбених дејстава. Разумљиво је што је овакав начин руковођења борбеним дејствима, који је одговарао условима из којих је и никао, објективно морао у доброј мери ограничавати самосталност и слободу дејства потчињених старешина. То је и главни разлог што се иницијатива у тим армијама претежно јављала код виших команди, а само у специфичним условима и радњама (борба на планинском и испресецаном земљишту; борба ноћу; гоњење; дејство у непријатељској позадини итд.) код нижих старешина. Но, и поред таквог ограничења које су наметали општи услови борбе, командовање је улагало велике напоре да оспособи потчињене старешине да иницијативно дејствују у оквиру датих могућности.

Другачији друштвени, војни и технички услови код народа и армија које су ослободилачки рат водиле, и једино могле водити, на бази свенародног партизанског рата, захтевали су и омогућили да се пронађу и усвоје одговарајући оригинални принципи и начини извођења борбених дејстава, који су се битно разликовали од оних што су били усвојени у армијама које су водиле фронталан рат. Пре свега, настојање командовања ишло је за тим да се примењују такви методи и форме дејстава који ће првенствено обезбеђивати иницијативу, јер је она за ослободилачку и револуционарну борбу била у суштини питање успеха или пораза. Поред тога, систем командовања је био прилагођен таквом начину извођења борбених дејстава: врховно командовање је чврсто држало у својим рукама само општа питања рата и руковођење најглавнијим операцијама, препуштајући оперативним и тактичким јединицама широку слободу у извођењу ситнијих и крупнијих акција и захвата. Такав начин руковођења и извођења борбених дејстава стварао је необично повољне услове да се развије широка иницијатива на свим степенима, од обичног борца до највиших команданата.

Обе врсте искустава савремена војна теорија све интензивније проучава, јер је већ данас јасно да ће она бити веома драгоцену у склопу начина ратовања у будућем рату.

Нема сумње да ће атомско наоружање и остала нова средства ратне технике унети крупне измене у односу на начин извођења бор-

бених дејстава какав нам је познат из Другог светског рата, о чему се данас много пише и у свету и код нас.

Помањкање крутих фронтова, већа прострaнства на којима ће се изводити борбена дејства, чешће смењивање напада и одбране, обострана дејства у позадини противника и сл., умногоме ће отежавати усклађивање дејстава нижих јединица и захтеваће њихову већу самосталност.

Пред старешине ће се на бојишту испречити многобројне и крупне тешкоће: Биће много више изненађења и непредвиђених губитака; многе јединице чешће ће долазити у „немогућне“ ситуације; везе са претпостављеном командом чешће ће бити прекидане; дотур и евакуација за извесно време онемогућени итд. За решавање тих и сличних ситуација старешина може имати само један ефикасан лек: способност да сам предузима најпогодније мере и изналази поступке у циљу савлађивања искрслих тешкоћа, и да иницијативно продужи да дејствује у духу опште идеје маневра свог претпостављеног.

Отуда се може извући закључак да се савремена борба не може успешно водити без самосталних и иницијативних старешина.

Иницијатива и јединство погледа старешинског кадра

Што се организам армије више усложњавао и ширио, то је настајала све већа потреба за јединством погледа старешинског кадра. Оно је стварало основни предуслов за јединствену вољу и акцију, тј. за ефикасно ангажовање снага и средстава и у миру и у рату.

Услед све бржег усавршавања квалитета ратне технике долазило је задњих деценија до све већих промена у начину ратовања. Из такве објективне стварности пред државна и војна руководства искрсавали су необично сложени захтеви: да се благовремено пронађу одговарајући начини и облици вођења борбе и да их целокупни старешински кадар са разумевањем усвоји.

Од коликог је значаја јединство погледа за успешно вођење рата (борбе) и посебно за развијање иницијативе старешинског кадра, најрељефније се може видети на примеру нашег НОР-а.

У припреми устанка, као и у свим фазама вођења рата, ЦК КПЈ и Врховни штаб непрекидно су предузимали опсежне и енергичне мере да целокупни руководећи кадар усвоји јединствена гледања по свим битним политичким и војним питањима вођења рата. За успешно развијање устанка и вођење борбе требало је правилно схватити политичку стратегију („политичку линију“), а упоредо са тим разумети и усвојити основне поставке начина вођења партизанског рата, што је било главни предуслов да се створи надмоћност над противниковом стратегијом и тактиком. Добро су позната пажња и брига које је војно-политичко руководство НОР-а поклањало том питању, као и свестраност мера, брзина и енергичност интервенција да би се очувало и даље развило већ постигнуто идејно јединство. Такав начин руковођења морао је уродити, и уродио је, богатим плодом. У условима велике

„раздробљености“ југословенског ратишта остварен је тако висок степен јединства погледа руководећих кадрова, да је Врховни штаб био у могућности да у својим рукама чврсто држи руковођење општим (решавајућим) питањима рата на читавој територији, а да нижим штабовима и командама препусти довољно самосталности и слободе у вођењу борбених дејстава. Све је то, истовремено стварало најповољније услове у којима је иницијатива могла добити, и добила је, широке размере. Потчињени је увек био у чврстој идејној вези са претпостављеним и успешно је дејствовао у духу његових општих одлука и директива.

Супротно том примеру, многе европске земље нису пред Други светски рат правилно сагледале и оцениле основне карактеристике претстојећег рата, нити су постигле задовољавајући степен јединства погледа старешинског кадра, што се морало негативно одразити на вођење борбе и рата у целини.

Данас се питање јединства погледа старешинског кадра поставља у много оштријој форми, и то из више разлога.

Крупне друштвено-економске промене у савременом свету, као и измене квалитета наоружања и опреме до којих је дошло захваљујући великим скоковима у развоју материјално-техничке базе друштва, све више говоре о томе да ће наступити значајне измене услова у којима ће се издвојити будући рат и, аналогно томе, у стратегији и тактици. Историја нам показује да је у сличним етапама развоја људског друштва и ратоводства законито долазило до великих разлика у гледању на карактер будућег рата, и да је било веома тешко пронаћи адекватне облике борбе које саме промене намећу. То нам потврђује и данашња разноликост у погледима савремене војне теорије.

Ако се, поред тога, питање јединства погледа посматра са становишта начина извођења борбених дејстава, запажа се да и у том правцу наступају озбиљне промене. Већа динамичност борбе, много чешћа и обимнија дејства у позадини противника, појачани ефект уништавајуће снаге ватре и тсл., истичу у први план потребу постојања тако чврсте идејне везе старешина у процесу борбе, која ће им омогућити да самостално дејствују и да властитом иницијативом надоместе добар део онога што је у прошлом рату, код армија које су водиле фронталан рат, решавано путем строге централизације у планирању и командовању.

Код армија малих земаља јединство погледа добија још изразитији значај, јер су њихови општи услови вођења рата најчешће много сложенији и тежи него код великих и технички добро опремљених земаља и армија.

Успешно остварење јединства погледа у савременим условима није могуће без широког и активног учешћа старешинског кадра на припреми, усвајању, разради и примени сопствене доктрине. Пре свега, за проналажење најпогоднијих путева, начина и мера за вођење будућег рата неопходно је ангажовати руководећи кадар у раду на критичкој анализи сопствених и туђих ратних искустава и мирно-

допских вежби, на објективном сагледавању општих и посебних услова вођења рата, као и на реалној процени места и улоге нових средстава ратне технике, која ће битно утицати на вођење рата (борбе). Крајњи резултати такве активности утолико ће бити вреднији уколико се при раду обезбеде повољни услови за отворено изношење и супротстављање различитих мишљења и предлога. Јер, позитивна и конструктивна борба мишљења омогућује да се у сложеним проблемима ратне доктрине пронађу и усвоје најбоља решења.

Из изложеног произилази да ће јединство погледа и убудуће имати значајну улогу у вођењу рата уколико, разуме се, буде почивало на правилним и одговарајућим доктринарним концепцијама. Земље и армије које га буду оствариле имаће у њему моћну потенцијалну снагу из које ће непрестано извирати спремност старешина и јединица да се на најефикаснији начин супротставе непријатељу, да му намећу своју иницијативу и да га побеђују.

Иницијатива, васпитање и обука

Међу многобројним факторима и компонентама који утичу на појаву и развој иницијативе видно место припада васпитању и обуци.

Иницијатива је саставни део моралне и интелектуалне снаге појединаца. Као што је за њену појаву неопходан ентузијазам људи у раду и борби, тако је за њено успешно испољавање и развијање потребно систематско васпитање воље и навика старешина (бораца) и, уопште, формирање таквих особина без којих се иницијатива не може успешније испољити.

Ма колико да је наглашена улога васпитања у развијању иницијативе старешина, то не значи да тај посао захтева неке посебне и специјалне мере, поступке и форме који би се одвијали изван свакодневног васпитног утицаја који се врши у процесу командовања. На супрот томе, смишљеном и планском припремом, покретањем, усмеравањем и контролом рада (борбе), командовање истовремено захвата и решава и питање развијања иницијативе старешина.

За васпитање потчињених уопште, а посебно иницијативе код њих, главну карику претставља способљавање за самосталан рад. Природа и карактер оружане борбе захтевају да овај квалитет код старешинског кадра буде видно изражен, јер услови борбене ситуације траже да се брзо и на време доносе одговарајуће одлуке, и то често на основу чинилаца који нису потпуно познати, сигурни и мерљиви. Зато је сасвим логично што иницијативу може успешно испољити само старешина који је спреман и способан да самостално доноси одлуке и решења, примајући сву одговорност која из тог проистиче.

Мада је армија једна од најцентрализоване организација људског друштва, она је усвојила и према сопственим потребама применила начело о децентрализацији руковођења, према којем се, у циљу повећања ефикасности војне организације, део права, власти и одговорности преноси на потчињене старешине — у тежњи да се

њима препусти све оно што могу самостално да реше. Међутим, самим прописивањем права и надлежности не решава се и питање оспособљавања старешина за самосталан рад и дејство јер је то сложен и дуготрајнији процес, у коме се до крајњег резултата долази упорним радом потчињених и бригом претпостављених да одговарајућим методом командовања створе нижим старешинама што повољније услове за развијање навика самосталног одлучивања и рада.

Суштина брите и помоћи виших команди за стварање таквих услова састоји се у вештини руковођења (командовања) која се очитује у избегавању непотребног ограничавања самосталности потчињених. То се најбоље постиже кад свака команда решава она питања за која је надлежна и одговорна. Најефикаснија помоћ нижим командама пружа се кад виша команда концентрише своје напоре на правилно постављање и формулисање циља и задатка дејства (рада), на обезбеђење потребних средстава за његово извршење, и на благовремено проверавање резултата које су постигле потчињене јединице. Такав метод командовања, поред осталог, омогућује нижим старешинама да у потпуности схвате шта се одређеном акцијом жели постићи и шта се од њих тражи, а то је први предуслов да би се пришло извршењу сваког задатка. Кад је реч о стварању повољних услова нижим командама за самосталан рад, исто је тако важан и однос старије команде према начину извршења задатка од стране потчињених. Уколико се млађима прописује и начин извршења, тиме се, уствари, уместо њих решава задатак, што им, природно, везује руке и гуши иницијативу. Много је корисније кад се извршиоцу препусти избор начина извршења задатка (што, разуме се, не може важити за све ситуације), обезбеђујући одговарајућу контролу над одлукама које он доноси.

Развитку самосталности и иницијативе посебно погодује да претпостављени при сложенијим задацима консултује своје потчињене о постављању циља и начину извршења претстојећих задатка. Такав метод је од многоструке користи: ситуација се свестраније сагледава, а задатак правилније решава; постиже се већи степен јединства погледа јер је потчињени, учествујући у решењу, до краја убеђен у оправданост и реалност задатка и начина његовог извршења; млађима се омогућује да шире сагледају проблем и боље схвате идеје старијег команданта, на основу чега ће моћи да развију већу самосталност у борби (раду); и, што је такође важно, на тај начин се код млађих буди интересовање, активност, поштовање и поверење према своје руководиоцу. Овакав метод командовања широко је примењиван у нашем НОР-у, јер је у борбеној пракси показао своју пуну вредност. Колико је и сам друг Тито ценио такав метод, може се видети из једног еклатантног, иако мало познатог примера, који је он лично изнео на пријему ваздухопловаца 21 маја 1950 године:²⁾ „При повлачењу из Србије сазрела је у мени мисао о нужности формирања једне пролетерске бригаде. Ријешо сам да ту своју одлуку провјерим код бораца-партизана. Отишао сам у чету рудара Краљевачког одреда.

²⁾ Војно-политички гласник бр. 4/1952, стр. 43.

Кад сам видио како радосно сијају очи преморених партизана док су слушали моје излагање о пролетерској бригади и даљим перспективама борбе, и када сам чуо њихово једнодушно одобравање, био сам још чвршћи у својој одлуци...“

Самосталност и иницијатива старешина у раду и борби директно је зависна и од њихове спремности да преузму пуну одговорност (и ризик) за све оно што је њихова јединица урадила или је пропустила да уради.

Начин командовања битно утиче на то да ли ће се и у којој мери развити ово значајно својство воље и карактера старешине. Када се потчињенима конкретно и јасно издају задаци и обавезно траже и проверавају резултати њиховог рада, тада и одговорност брже расте. Када, пак, претпостављени издаје непрецизне задатке, или кад само контролише како се радило а не шта је урађено, не може се очекивати да ће се код старешина учврстити осећање одговорности. На то ће, свакако утицати и однос према грешкама млађих које су неминован пратилац било које људске активности. Уколико се са старешинама који су починили грешке радећи активно и у најбољој намери поступа грубо, код њих се убија самоувереност, гуши активност и умањује спремност да убудуће преузму било какав ризик.

Руководиоци у армији договарају и за све оно што су они лично или њихове јединице пропустили да ураде. И тај део одговорности проистиче из потреба оружане борбе: ситуације се у њој толико брзо мењају — и уопште, толико брзо сазревају т.зв. критичне ситуације — да пасивно држање у борби и сваки пропуштени одлучујући момент неминовно воде поразу. Слично овоме, и у мирнодопској изградњи армије мало су ефикасне старешине које нису научиле да у оквиру својих компетенција и могућности самостално одлучују и на време мобилишу све расположиве снаге и средства, већ се за сваку ствар обраћају „горе“. И у једном и у другом случају позитивни резултати се могу постићи само активношћу која резултира из спремности да се за свој рад и поступке прими пуна одговорност.

На самосталност и иницијативу старешина посебан и снажан утицај врши обука у јединицама и школама, јер она чини претежан део садржаја мирнодопског рада у армији.

Општа карактеристика односа обуке и иницијативе је њихова међусобна условљеност: на једној страни, обука оспособљава појединце да самостално и иницијативно дејствују, а на другој, без заинтересованости и пуне активности старешинског кадра у обуци није могућно успешно пронаћи и усвојити најбогдније борбене поступке и радње којима би се обезбедила најефикаснија употреба јединица.

Осамостаљивање старешина у процесу обуке најсигурније се постиже кад су целокупно њено планирање, организација и извођење строго подређени ратним потребама, и посебно, кад се старешине постављају у што сложеније ситуације (што приближније ратним), и кад се од њих тражи да иницијативно дејствују и самостално доносе сва она решења и одлуке које ће и у рату морати да доносе. То је

нарочито важно данас када и мање јединице добијају самосталнију улогу коју старешине морају да сагледају и схвате и да оспособе себе и своје људство да у борби изврше добијене задатке. Са тог становишта, исто тако, треба гледати и на вредност одлука које старешине доносе у тактичким вежбама и ратним играма, јер нове карактеристике будућих услова борбених дејстава и новог наоружања захтевају да се што пажљивије изучава, потстиче и цени свака оригинална замисао, зато што је све очигледније да се за измењене услове морају пронаћи и нова решења. Насупрот свему томе, сваки задатак у обуци који је из субјективних разлога превише удаљен од ратних услова — или кад се у процесу обуке под инерцијом старих (преживелих) схватања и гледишта ограничава слобода дејства нижих команди и команданата — неминовно доводи до гушења способности и самосталности старешина, а тиме се наноси велика штета борбеној спремности јединица, без обзира на то што са становишта неких „чисто“ мирнодопских погледа може изгледати да је било оправдано тако поступати.

Упоредо са свим тим истиче се и улога команди у активирању целокупног састава за стваралачко прилажење наставним проблемима. Прошло је време када су само обдарени појединци решавали питање борбене употребе јединица. Данас је свака армија заинтересована за колективно знање и искуство целокупног кадра, које се, заправо, стиче и развија обуком, где се старешинама пружају повољне могућности да свестрано проверавају наоружање и опрему, организацију и формацију своје јединице и њену способност за вођење борбе. Одатле и произилази обавеза команде да планским и систематским усмеравањем буди и развија стваралачку енергију људи и да руковођењем обуком обезбеди организовано прикупљање, непрекидно изучавање, уопштавање и преношење свих предлога, нових података и искустава. Тиме се ствара таква атмосфера у којој су сви заинтересовани, од борца до команданта, за унапређење борбене снаге своје јединице, и у којој старешине сматрају својом обавезом да са пуно смелости отворености и одговорности износе своје предлоге и мишљења. Таква атмосфера, заправо, најповољније утиче на стваралачки рад старешина у циљу максималног потпомагања вишег руководства да се што пре дође до циља.

За развијање иницијативе и самосталности ништа мању улогу немају ни војне школе, кроз које у мирно доба пролази највећи део официрског кадра.

Припремити и оспособити старешине за руковођење борбеним дејствима значи, пре свега, омогућити им да схвате суштину будућег рата и упознају његове основне карактеристике, како би могли успешније да пронађу нова решења и поступке који ће одговорати новонасталим изменама. То, свакако није могуће постићи ако се напори слушалаца оријентису на вербално изучавање факата и принципа из

прошљих ратова, нити површном применом норми које су произишле из одређених, већ сада превазиђених војно-техничких услова и околности. За остварење циља школовања у савременим војним школама неопходан је стрпљив и студиозан рад целокупног колектива школе — и наставника и слушалаца — који ће бити лицем окренут схватању и разумевању нових појава и потреба. Место и улога слушалаца у том раду опредељени су не само природом материје која се изучава, већ и њиховим узрастом, животним искуством и руководилачком способностима. Зато савремена теорија војне педагогије, а посебно дидактичка пракса, истичу у први план питање активности слушалаца у целокупном наставном процесу. Степен активности слушалаца не зависи само од њихове свести и воље — мада и то има одређеног утицаја — већ првенствено од тога у којој је мери наставним планом и програмом предвиђена и омогућена таква активност, и колико на њу рачуна и како се на њу ослања метод провођења теорне и примењене наставе. Стварањем наставних програма који одговарају потребама живота, као и смелијим форсирањем оних наставних метода који највише активирају слушаоце, постиже се да они овладају методом који им омогућује сигурније разумевање нових појава и да се оспособе за доношење самосталних одлука и решења у сложеним и изненадним ситуацијама.

*

Из свега изложеног произилази да је иницијатива производ читавог низа објективних и субјективних фактора. Као што се и рат не може добити само на основу могућности које пружају објективни услови — већ се победа постиже узајамним дејством и објективних и субјективних фактора — тако исто за иницијативу није довољно да само постоје повољни општи услови за њену појаву и развој. Потребно је још нешто више: систематско настојање субјективног фактора (командовања) да се могућност развијања иницијативе у армији претвори у стварност. То се првенствено постиже свестраним и трајним мерама васпитања и обуке. Тим путем иницијатива постаје саставни део способности и навика старешина.